

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İsrail-Filistin Politikası

Muhammed Hüseyin MERCAN*

Özet

Bu çalışma Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) İsrail ve Filistin'e yönelik politikalarını ele almaktadır. İktidara geldiği günden bu yana dış politikada önemli açılımlar gerçekleştiren AKP, Ortadoğu'ya yönelik politikalarıyla da geleneksel Türk dış politikasına yeni bir boyut kazandırmıştır. Stratejik bir öneme sahip olan Ortadoğu'da daha etkin olmayı isteyen AKP bölgedeki bütün olayları yakından takip etmeye ve gelişmeleri yönlendirici bir role sahip olmaya başlamıştır. Ortadoğu'nun başlıca meselesi olan İsrail- Filistin çatışması da AKP'nin Ortadoğu politikalarında en önemli başlık konumundadır. Çatışmanın çözümü ve barışın sağlanması için önemli girişimlerde bulunan AKP hem İsrail hem de Filistin'deki taraflarla farklı dengeler üzerine kurulu bir politika gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, makale AKP'nin İsrail ile olan ilişkilerinin yanında Filistin tarafının temsilcileri olan Hamas ve El-Fetih ile olan ilişkilerine de odaklanmakta ve politikaların hangi dengeler üzerine şekillendiğini açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: AKP, İsrail, Filistin, Hamas, El- Fetih

Abstract

This paper addresses issues regarding the Justice and Development Party's (AKP) policy towards Israel and Palestine. In search of new horizons in foreign policy since it came to power, AKP has reshaped Turkish foreign policy towards the Middle East. In this process, AKP has started to closely follow developments in the Middle East and assume a leading role in the strategically important region. On top of AK Party's agenda lies the issue of Israeli- Palestinian conflict. AKP has put into practice a policy with either side of the conflict based on different dynamics for a lasting and sustainable resolution and to ensure peace. This paper focuses on the relations of AKP with Palestinian representatives Hamas and Al-Fateh as well as Israel, and attempts to show the dynamics of its policy.

Key Words: AKP, Israel, Palestine, Hamas, Al-Fateh

3 Kasım 2002 tarihi Türk siyasi hayatı açısından çok önemli kırılmaların ve değişimlerin gerçekleştiği bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin¹ seçimlerde almış olduğu yüksek oy oranı ile birinci parti olması ve mecliste tek başına iktidar olacak çoğunluğu elde etmesi yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu göstermekteydi. Özellikle Parti'nin kurucularının sahip olmuş olduğu siyasi ve ideolojik geçmiş AKP tarafından inşa edilecek yeni dönemin farklılıklara yol açacağı yönünde birçok

* Araştırma Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: mercanmh@yahoo.com

¹ Adalet ve Kalkınma Partisi'nin parti tarafından belirlenmiş olan yasal kısaltması AK Parti'dir. Bununla birlikte AK Parti kullanımının yanında karşımıza sıkça AKP kullanımı da çıkmaktadır. Bu metin içerisinde ise içinde AK Parti şeklinde geçen alıntılar dışındaki kullanımlarda kelime tasarrufu yapılması bakımından AKP kullanımı tercih edilecektir.

söylemin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Milli Görüş² kimliğine sahip olan AKP’li kurucu kadroların siyasi yapıyı muhafazakâr bir kimlikle öreceklere şeklindeki soru işaretleri kafaları kurcalamaktaydı. Bununla birlikte AKP’nin Abdullah Gül Başbakanlığındaki ilk hükümet tecrübesi aslında Batı ile ilişkilerde çok köklü değişimlerin meydana gelmeyeceği yönünde önemli göstergeler ortaya koymuştu. Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere partinin önde gelen diğer isimlerinin sürekli olarak Milli Görüş kimliğinin geçmişte kaldığına yönelik yapmış oldukları vurgulara ek olarak muhafazakâr ve liberal bir söyleme sahip olması AKP’nin Türkiye’nin yapısında ‘korkulan’ değişimlere yol açmayacağını göstermekteydi.

AKP rüzgârının Türkiye siyasetinde etkin bir şekilde esmeye başladığı iktidar dönemiyle birlikte iç politikaların yanında dış politikada da önemli adımlar atılma gayreti içinde olunmuştu. Sorunları sürdürmekten ziyade sonuca varma, sorunları sona erdirmeye yönelik bir tavır sergileyen AKP hükümetlerinin dış politika anlayışı da Türk dış politikasına yeni bir soluk getirecek bir forma bürünmeye başladı. Recep Tayyip Erdoğan’ın Başbakan olduğu andan itibaren baş danışmanı olan ve diplomatik görüşmeleri Türkiye adına gerçekleştirebilmesi için aynı zamanda büyükelçi olarak atanan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, AKP dönemi dış politika anlayışının temel mimarı olarak karşımıza çıkmıştır. Resmin görünmeyen yüzü içerisinde yer almakla birlikte dış politika yapım sürecinin en etkin aktörü olan Davutoğlu fikirleri ile bu süreci doğrudan etkilemiştir. Bu açıdan bakıldığında AKP döneminin dış politika anlayışı ve yaklaşımı aynı zamanda Ahmet Davutoğlu’nun yaklaşımından izler taşımaktadır.

AKP döneminde Ahmet Davutoğlu öncülüğünde hazırlanan dış politika gündeminin ilk sıralarında Ortadoğu konusu sürekli olarak yer almıştır. Bu durum geçmiş dönemlerden farklı olarak sadece komşumuz olması nedeniyle gelişmelere duyarsız kalamayacağımız bir bölge olması sebebiyle değil aynı zamanda AKP’li kurucu kadroların ve özelden de Ahmet Davutoğlu’nun sahip olduğu kimlikle alakalı bir durum nedeniyle de gerçekleşmiştir. Ortadoğu denildiği zaman akla ilk gelecek konu olan İsrail- Filistin uyuşmazlığı da sürekli olarak AKP hükümetlerinin gündeminde yer almış ve özellikle Filistin tarafına vermiş olduğu

² Prof. Dr. Necmettin Erbakan bir grup arkadaşıyla 1969 yılında Bağımsızlar Hareketi’ni meydana getirmiştir. Bundan sonra kurulan Milli Nizam Partisi (MNP) Türkiye’de siyasal yelpazede yer alan ilk İslamcı parti olmuştur. MNP’nin kapatılmasından sonra Milli Selamet Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisiyle yoluna devam eden ve Milli Görüş olarak nitelendirilen hareket siyasete İslami bir söylem getirme çabası içinde olmuş ve “Adil Düzen” vurgusu ile Hakk’ın ve haklının hâkim olduğu, adaletin ve eşitliğin var olduğu bir dünya tasavvuru geliştirmeye çalışmıştır. Milli Görüş Hareketi’nin 2000’de yaşamış olduğu “Gelenekçi” ve “Yenilikçi” tartışmaları 2001 yılında ayrışma ile sonuçlanmış ve Fazilet Partisi’nin kapatılmasının ardından “Gelenekçi” kanadı temsil eden Saadet Partisi ve “Yenilikçi” kanadı temsil eden “Adalet ve Kalkınma Partisi” kurulmuştur. Milli Görüş Hareketi hakkında daha detaylı bilgi için, Bkz. Çakır, Ruşen, Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce. İslamcılık, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 544- 575.

açık destekle dış politikada yeni açılımlar sağlanmıştır. Bununla birlikte uyumsuzluğun diğer tarafında yer alan İsrail ile ilişkiler stratejik bir öneme sahip olduğundan bu dönemde de aynen korunmaya devam etmiştir. Ancak AKP'nin Hamas ve Ortadoğu ülkeleriyle kurmuş olduğu iyi ilişkiler Türkiye-İsrail ilişkilerini Mayıs 2010'da yaşanan Mavi Marmara Krizi ile kopma noktasına getirmiştir.

AKP hükümetlerinin izlediği İsrail- Filistin uyumsuzluğu odaklı Ortadoğu politikalarını inceleyecek olan bu çalışmanın amacı söz konusu partinin bu anlaşmazlık adına neler yaptığına ve nasıl bir misyona sahip olduğunu ortaya koymaktır. Bu çalışmada özellikle Filistin'i temsil eden Hamas ve El- Fetih gruplarıyla AKP'nin ilişkileri incelenecek ve bu ilişkiler bağlamında İsrail'le yürütülen politikalar ele alınacaktır.

AKP Dönemi Türk Dış Politikası

Cumhuriyet dönemi Türk dış politikasına genel hatlarıyla bakıldığında Türkiye'nin Batı merkezli bir dış politika anlayışı benimsemiş olduğunu açık bir şekilde görülmektedir. Batıcı bir dış politika anlayışının yanı sıra Türk dış politikasının statüko ve meşruiyet ilkeleri üzerine inşa edildiği de görülmektedir³. Bununla birlikte Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi konum dış politikada farklı tavır ve siyasetlerin belirlenmesi zorunluluğunu da ortaya çıkarmıştır. Özellikle Türkiye'nin Batı ve Arap dünyası arasında bir köprü konumuna sahip olması dış politikanın sürekli olarak bir denge unsuru üzerine yapılmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim 1960'ların ortalarından itibaren yani çok boyutlu dış politikaya geçiş sürecinin yaşandığı dönemde Türkiye hem Batı ve İslam ülkeleri ile hem de Batı dışı diğer devletlerle ilişkilerini geliştirmiştir⁴.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve çift kutuplu bir uluslararası sistemden tek bir hegemon gücün⁵ yer aldığı bir sisteme geçişin yaşandığı 1990'lardan itibaren Türk dış politikası da önemli gelişmeler yaşamıştır. Özellikle Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya da önemli olayların meydana gelmesi Türkiye'nin dış politika da yeni öncelikler ve ilişkiler geliştirmesini de beraberinde getirmiştir⁶. AKP öncesi Türk dış politikasını genel olarak ele

³ Oran, Baskın, 80 Yıllık Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği, <http://www.yazboz.org/2009/09/seksen-yillik-turk-dis-politikasinin-teori-ve-pratigi/> (Erişim Tarihi: 27.05.2010).

⁴ Aykan, Mahmut Bali, Türkiye'nin Dış Politika Anlayışı, Türk Dış Politikası: 1919-2008, Ed: Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara 2008, s.33.

⁵ Uluslararası sistemin tek bir siyasal aktör tarafından belirlenmesi durumunu ifade etmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılmasının ardından Amerika Birleşik Devletleri uluslararası sistemin tek hâkim ve baskın gücü olmuştur.

⁶ Bu dönemde Sovyetlerin parçalanması, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali ve bunun ardından ABD'nin Irak'a savaş açması, Orta Asya'da SSCB sonrası Türk Cumhuriyetlerinin kurulması, Bosna Hersek'e Sırp'ın

aldığımızda özellikle Soğuk Savaş sonrası süreçte Türkiye'nin özellikle kendi coğrafyasında daha etkin bir politika izlediği açık bir biçimde ifade edilebilir. Bu dönemde Türkiye, bölgesel örgütlerin kurulmasında önemli bir rol oynamış, bölgesel anlaşmazlıkların çözümünde tarafsızlık ilkesi çerçevesinde arabuluculuk görevi üstlenmeye gayret etmiş ve Batılı devletlerin bölgeye müdahalesinde Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde kalmaya çalışmıştır⁷. Bununla birlikte özellikle Kıbrıs ve sözde Ermeni soykırımı sorunları gibi Türkiye'nin uzun yıllardan beri en önemli gündem maddesini oluşturan konularda radikal kararlar alınmaktan uzak durulmuş ve Batı merkezli siyasetin de etkisiyle statükonun devamı sağlanılmaya çalışılmıştır. AKP'nin iktidara gelişiyle birlikte dış politikada gözle görülür değişimler olmaya başlamış, Batıcı siyaset anlayışından çok uzaklaşmamakla birlikte dış politikanın yukarıda anılan temel meselelerine radikal çözüm önerileri getirilerek dış politikada statüko yanlısı bir anlayıştan uzaklaşmaya başlanmıştır.

2002 yılından bu yana meydana gelen iç ve dış politika olayları AKP'nin temel felsefesi hakkında önemli ipuçları vermektedir. Kendilerine atfedilen Milli Görüş kimliğinden kurtulmak için devamlı olarak değişim söylemleri dillendirilmektedir. Özellikle dış politikaya yönelik yaklaşımlara bakıldığında bu durumun etkisi açık bir şekilde gözlemlenmektedir. Batılı küresel güçler ile olan ilişkilerin gerilmemesi için çok hassas davranan AKP'nin aynı hassasiyeti bölgesel güçler içinde gösterdiği aşikârdır. Bu durum AKP'nin dış politikaya yönelik yaklaşımının pratikteki bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

AKP'nin dış politikasına bakıldığında Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumun önemli olduğu görülmektedir ki bu durum Ankara'nın çeşitli işbirliği projelerini gerçekleştirmesini kolaylaştırmaktadır⁸. Yani dış politikanın belirlenmesinde jeopolitik vurgunun ön plana çıkmasında şüphesiz dış politika yapımının önemli aktörlerinden olan Ahmet Davutoğlu'nun önemi büyüktür. İlhan Uzgel'in deyişiyle Davutoğlu'nun dış politika yapımında belirleyici olan özelliği coğrafya temelli bir dünya politikası algısına sahip olmasından kaynaklanmaktadır⁹. Başbakanlık Baş Danışmanlığı döneminden Dış İşleri Bakanlığı'na kadar uzanan süreç içerisinde, Davutoğlu dış politikada kurucu bir aktör olarak üstlendiği misyonu sürekli olarak coğrafya ve tarih faktörlerine dayandırmıştır. Türkiye'nin

saldırıları ve sonraki süreçte benzer şekilde Kosova'da krizin meydana gelmesi gibi Türkiye'yi yakından ilgilendiren ve uluslar arası ilişkilerde önemli rol oynayan birçok olay meydana gelmiştir.

⁷ Aykan, Mahmut Bali, a.g.e., s. 33.

⁸ Koçer, Gökhan, AKP'nin ve Tayyip Erdoğan'ın Dış Politika Felsefesi, Türk Dış Politikası 1919- 2008, Ed. Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara 2008, s. 921.

⁹ Uzgel, İlhan, Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Hedefe, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, Ed. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, Phoenix Yayınları, Ankara 2009, s. 358.

uluslararası konumunu analiz etmeye çalıştığı 'Stratejik Derinlik'¹⁰ isimli kitabı Davutoğlu'nun sahip olduğu vizyonu gösterme bakımından önemli bir çalışmadır. Tarih derinliğinin olayların ruhuna, coğrafya derinliğinin ise bu ruhun üzerine tecessüm eden maddi alanın kıvrımlarına nüfuz edebilmeyi sağladığını¹¹ ifade eden Davutoğlu, stratejik derinlik derken Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum ile Osmanlı mirasının birleşmesi sonucu ortaya çıkan sentezi kast etmektedir.

Ahmet Davutoğlu'nun yapmış olduğu tarih ve coğrafya eksenli vurgu gerek AKP programında da öne çıkmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumun birçok işbirliği potansiyelini taşıdığını ifade eden parti programı buna ek olarak uluslararası ortama uygun olarak çok alternatifli bir dış politika belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır¹². Bu vurguların çok sık yapıldığı AKP döneminde dış politika belirleme sürecinde 'çok alternatifli dış politika' gereği yeni açılımlar meydana getirilmeye çalışılmış ve yeni bir dış politika felsefesi oluşturma gayret ve arzusu içinde olunmuştur.

AKP'nin izlemiş olduğu dış ve ekonomi politikaları sürekli olarak Özal dönemi politikaları ile karşılaştırılarak iki dönem politikaları arasındaki benzerlikler vurgulanmaktadır¹³. AKP'nin liberal bir söyleme sahip olması ve İslamcı ya da radikal bir görünümünden ziyade ılımlı ve muhafazakâr bir çizgide yer alması Özal dönemi ile bazı benzerlikler taşısa da özellikle dış politika alanında çok daha farklı açılımlar gerçekleştirilmiştir. AKP'nin dış politika anlayışı pratikte henüz tam olarak olmasa bile teorik düzeyde Türkiye'deki genel dış politika anlayışından oldukça farklı bir görünüme kavuşmuştur¹⁴. Ahmet Davutoğlu'nun teorisyenliğini üstlendiği bu yeni dış politika anlayışı farklı sütunlar üzerine bina edilmekte ve Türkiye'nin geleneksel dış politika anlayışına değişik bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'nin 2002 yılından beri yeni bir vizyonla dış politika inşa ettiğini belirten Davutoğlu bu bağlamda iyi tanımlanmış hedeflerin muhafaza edildiğini ve coğrafi konum ve tarihi değerlerden de yararlanılmaya çalışıldığını vurgulamaktadır¹⁵. Esasında Davutoğlu AKP'nin dış politikasının temel ilkelerini; demokrasi, güvenlik bağlamında 'yumuşak güç', komşularla sıfır problem anlayışı, Balkan, Kafkas ve Ortadoğu ülkeleri ile ilişkileri geliştirme, çok yönlü bir dış politika anlayışı, Uzak Doğu, Afrika, Latin Amerika gibi dünyanın diğer

¹⁰ Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

¹¹ Aynı yerde, s. 6.

¹² AKP programı için ayrıntılı olarak bkz. Dış Politika, http://web.akparti.org.tr/vi-dis-politika-_79.html?pID=50 (Erişim Tarihi: 13.05.2010).

¹³ Bir örnek için, Bkz. İlhan Uzgel, a.g.e.,s. 357- 358.

¹⁴ Koçer, a.g.e., s. 921.

¹⁵ Davutoğlu, Ahmet, Turkey's Foreign Policy Vision: An assessment of 2007, Insight Turkey, 10/1, 2008,s. 79.

bölgeleri ile ilişkileri geliştirme ve siyasi alanın dışında diplomasi, ekonomi ve kültür gibi farklı kanalları kullanarak Türkiye'nin etkisini artıracak ritmik diplomasi uygulama olarak belirlemiştir¹⁶. Davutoğlu'nun bu sınıflandırması ışığında dış politikanın temel ilkeleri komşularla sorunsuz ilişkiler ve küresel düzeyde çok boyutlu ve alternatifli politika olarak da ifade edilebilir.

AKP'nin dış politikada izlediği aktif, etkin ve çözüm üretici olma gibi öncelikler Türkiye'yi küresel düzeyde daha etkin bir konuma getirmiştir. Bu bağlamda Graham Fuller, Türkiye'nin uluslararası sahnede daha önce hiç olmadığı kadar bağımsız hareket ettiğini ifade etmektedir¹⁷. AKP'nin kendine duyduğu öz güven sayesinde ortaya çıkan bağımsız politika üretme kabiliyeti Türkiye'yi özellikle Ortadoğu bölgesinde daha aktif ve etkili bir konuma getirmiştir. Nitekim bu süreç içinde yaşanan gelişmelerde Başbakan T. Erdoğan ve hükümetinin gerek söylem merkezli gerek aktif siyaset üretici yaklaşım ve tepkileri Türkiye'nin uluslararası arenada artık daha fazla özgüvene sahip bir şekilde hareket ettiğini açıkça göstermektedir. Özellikle Ortadoğu ülkeleri ile kurulan münasebetler ve bu bölgedeki gelişmeler doğrultusunda yüklenilen misyon, AKP'nin dış politikada yoğunlaştığı asıl alanın Ortadoğu olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir.

AKP'nin Ortadoğu Politikası

Ortadoğu bölgesi bulunduğu yer itibari ile Ahmet Davutoğlu'nun deyişiyle Türkiye için kaçınılmaz bir hinterland konumundadır¹⁸. Ortadoğu'nun sahip olduğu bu konum 1964 sonrası çok boyutlu dış politika arayışı çerçevesinde Türkiye nazarında önemli bir değer kazanırken Soğuk Savaş sonrası süreçte bu bölge çok daha önemli ve vazgeçilmez bir hale geldi. Her ne kadar 1980'li yıllara kadar Türk hükümetlerinin izledikleri göreceli bir mesafenin yanında İsrail dostu politikalar sonucu Türk- Arap ilişkileri istenilen düzeyde olmasa bile 1980'lerden itibaren ilişkilerde gözle görülür bir artış olmuş ve Soğuk Savaş sonrası süreçte de bu ilişkiler daha da artmıştır¹⁹. Bu dönemde Körfez ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi ve Basra Körfezi'nin güvenliğinin gündeme gelmesi Ortadoğu'ya bakışta yeni bir kapı aralamıştır²⁰. AKP dönemi ile birlikte ise özellikle Erdoğan ve ekibinin sahip olduğu

¹⁶ Bu sınıflandırmalar hakkında ayrıntılı bilgi için, Bkz. Ahmet Davutoğlu, Turkey's Foreign Policy Vision: An assessment of 2007, 79- 83.

¹⁷ Fuller, Graham, Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 19.

¹⁸ Davutoğlu, Stratejik Derinlik, s. 129.

¹⁹ Türk, Fahri, Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarında Türkiye Körfez Ülkeleri (Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt) İlişkileri, (Der.) Türk, Fahri, Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar, Kriter Yayınları, İstanbul 2010, s. 57.

²⁰ Türkiye'nin Basra Körfezi'ne yönelik güvenlik politikaları için bkz. Aykan, Mahmut Bali, Türkiye'nin Basra Körfezi Güvenliği Politikası: 1979- 1988, ODTÜ Gelişim Dergisi, 21:1, 1994, s. 23-58.

kimlik nedeniyle Ortadoğu bölgesi daha önceki dönemlere nispeten çok daha yoğun politikaların üretildiği ve gelişmeler karşısında aktif bir rolün üstlenildiği bir alan oldu. Özellikle ABD'nin Irak'ı işgali sonrası başlayan süreçteki bölgesel dinamikler AKP'nin bölgeye daha çok eğilmesine ve aynı şekilde yürütülen politikalarla da Erdoğan ve partisinin Ortadoğu ülkeleri tarafından da teveccüh görmesine vesile oldu. Bu dönemde Ortadoğu'da çok farklı problemlere müdahil olan Türkiye bölgenin temel sorunlarına yaklaşırken dış politikanın belirleyici ilkelerinden olan 'çok boyutlu dış politika' anlayışı çerçevesinde komşularıyla, bölgedeki diğer ülkelerle ve en önemlisi küresel güçlerle olan ilişkisini de dengede tutmaya çalışmıştır²¹. Bölgedeki çıkarlarını dış politikanın diğer alanlarındaki önceliklerine feda etmemeyi tercih eden AKP Hükümeti, bölgeyi çok yakından ilgilendiren bazı olaylar karşısında çok sert çıkışlarda bulunulduğu dönemlerde bile dengeleri göz ardı etmeme gayreti içinde olmuştur.

Parti programı ve bu süreçte kurulan AKP hükümetlerinin programlarında Ortadoğu ile ilgili bölümlerde öne çıkan vurgu bölgedeki çatışmaların sona erdirilmesi ve dökülen kanın durdurulması yönünde olmuştur. Parti programında geçen aşağıdaki ifadeler AKP'nin Ortadoğu'da öncelikli politikasının ne olduğuna dair açık bir fikir vermektedir:

“Orta-Doğu'da akan kan, tüm dünya kamuoyunu olduğu gibi bu bölge ile yakın kültürel ve tarihi ilişkileri olan Türk halkını da üzmemekte ve endişeye sevk etmektedir. AK PARTİ, din ve ırk ayırımı yapmaksızın, kime ait olursa olsun, dökülen kanın ve gözyaşının acilen durdurulmasını sağlayacak tek yolun, kalıcı bir barıştan geçtiğine inanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, barışın tesisine yönelik çabaları desteklemeye devam edecektir.”²²

Ortadoğu'daki sorunları ve problemleri çözme arayışı üzerine temellenen AKP dış politikası aynı zamanda bölgede 'merkez ülke'²³ olmayı amaçlamaktadır. AKP hükümetleri sadece İran, Irak ve Suriye gibi komşu devletler dışında bölgedeki her problemin Türkiye'yi doğrudan etkileyeceği düşüncesiyle Ortadoğu'daki diğer ülkelerle de yakın ilişkiler kurmayı ve sorunları yakından takip etmeyi kendisine hedef edinmiştir²⁴. Parti ve hükümet programlarında Ortadoğu üzerine aynı vurgunun yapılması ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ile ilişkilerin artırılmasına yönelik girişimler AKP'nin kendi vizyonuyla inşa edeceği Türk dış

²¹ İnat, Kemal, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası- 2006, Ortadoğu Yıllığı- 2006, Ed. Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008, s. 1.

²² AK Parti- Parti Programı, Dış Politika; http://web.akparti.org.tr/vi-dis-politika-_79.html?pid=50 (Erişim Tarihi 13.05.2010).

²³ Bu kavramdan kasıt Türkiye'nin olayları doğrudan etkileyen ve yönlendiren bir ülke olması ve dolayısı ile de bölgede önemli ve etkili bir aktör konumuna gelmesidir. AKP'nin Ortadoğu'da 'merkez ülke' olması ile ilgili politikaları ve düşünceleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Davutoğlu, Ahmet, “Turkey's Foreign Policy Vision: An assessment of 2007”, Insight Turkey, 10/1, (2008): 77- 96.

²⁴ Çetinsaya, Gökhan, Orta Doğu İle İlişkiler, Türk Dış Politikası: 1919-2008, Ed. Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara 2008, s. 932.

politikasının hedeflerinin ve önceliklerinin ne olduğunu göstermektedir. AK Parti Programı'ndaki Ortadoğu ile ilgili aşağıdaki ifadeler bu durumun en önemli göstergesidir:

“Partimiz, Türkiye'nin İslam Ülkeleri'yle ilişkilerine özel bir önem vermektedir. Bu nedenle, bir yandan bu ülkelerle ikili işbirliğimizin artırılması, öte yandan İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ), uluslararası alanda daha saygın yer edinebilmesi ve inisiyatif alabilen dinamik bir yapıya kavuşturulması için çaba sarfedecektir. Yine bu bağlamda, başkanlığını Sayın Cumhurbaşkanımızın yaptığı İKÖ, Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi'nin (İSEDAK) faaliyetlerine daha somut içerik kazandırmaya çalışacaktır.”²⁵

İKÖ'de Türkiye'nin etkinliğini artırmaya yönelik girişim Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun örgütün genel sekreteri olması ile önemli bir boyut kazanmış ve bu durum Türkiye açısından önemli bir uluslararası kazanç olmuştur²⁶. AKP'nin Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile olan ilişkilerinde öne çıkarılan düşüncelerden bir tanesi de Neo- Osmanlılık fikri olmuştur. İlk kez 1990'ların başında Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı döneminde gündeme gelen Neo-Osmanlılık fikri AKP dönemindeki politikalarla birlikte yeniden canlanmaya ve anılmaya başlamıştır²⁷. Özellikle Ahmet Davutoğlu'nun 'stratejik derinlik' derken sürekli olarak Osmanlı mirası ve Türkiye'nin coğrafi konumuna vurgu yapması bu fikrin yeniden canlandırıldığına dair görüşleri kuvvetlendirmektedir. Neo-Osmanlılık düşüncesi İslam dünyasına liderlik yapılacak yeni bir imparatorluk projesinin merkezine Türkiye'yi yerleştirme hareketidir²⁸. AKP'nin Ortadoğu'ya yaklaşımı ve Osmanlı mirasından yararlanma isteği Neo-Osmanlılık düşüncesiyle açıklanmaya çalışılsa da altı çizilmesi gereken en önemli nokta Başbakan Erdoğan'ın ya da uzun süre dış işleri bakanlığı yapan Abdullah Gül'ün ve dış politikanın en önemli aktörlerinden olan Ahmet Davutoğlu'nun ifadelerinde bu kavrama rastlanılmamasıdır. Bu durum AKP'nin bu noktada daha farklı bir çizgide yer aldığını göstermektedir. AKP hükümetleri döneminde gerçekleştirilen politikalar bu akımın benimsendiği noktasında bir görüntü meydana getirirken Başbakan ya da Dışişleri Bakanı'nın bu kavrama hiç değinmemiş olması Osmanlı algısının kötü olduğu bazı Arap devletleri ve özellikle de bölgenin en güçlü aktörlerinden olan İran'ın tepkisini çekmemeye yönelik bir

²⁵ AK Parti- Parti Programı, Dış Politika; http://web.akparti.org.tr/vi-dis-politika_79.html?pID=50

²⁶ Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu 2005 Ocak ayında gerçekleştirilen İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları 31. Dönem Toplantısı'nda seçilerek İKÖ Genel Sekreteri olmuştur. (http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=52, Erişim Tarihi: 27.05.2010).

²⁷ Bu konu hakkında örnekler için bkz., İlhan Uzgel, Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Hedefe, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, Ed. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, Phoenix Yayınları, Ankara 2009, s. 357- 380 ve Yavuz, M. Hakan, Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo- Osmanlılığın Yükselişi, Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Ed. Şaban H. Çalı, İhsan D. Dağı ve Ramazan Gözen, Liberte Yayınları, Ankara 2001.

²⁸ Yavuz, M. Hakan, a.g.e., s. 41. Ayrıca Neo-Osmanlılık fikri büyük ölçüde ABD tarafından da Ortadoğu'da yeni bir düzen oluşturmak amacıyla desteklenmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Friedman, George, Gelecek Yüzyıl: 21. Yüzyıl İçin Öngörüler, (Çev) İbrahim Şener, Enver Günsel, Pegasus, İstanbul 2009.

girişim olarak da değerlendirilebilir. Nitekim İranlı yazar Mustapha Zein, bir makalesinde Neo-Osmanlılık ile ilgili endişelerini dile getirmiş ve bunun İran'ın etkisini kırmak ve bölgede İran'ı çevrelemek adına ABD tarafından desteklenen bir akım olduğunu ifade etmiştir²⁹. İranlı yazarın bu tedirginliği de göz önüne alındığında AKP yöneticileri bu fikri sahipleniyorlarsa bile açıkça ifade etmeme siyaseti yürütmekte haklı görünmektedirler.

AKP dış politikasında yumuşak güç ilkesinin en fazla ön plana çıktığı yer olarak Ortadoğu bölgesini görmekteyiz. Yumuşak güç, bir devletin sahip olduğu kültür, değer ve siyasa ların meşruiyeti sayesinde diğerlerinin istek ve arzularını etkileyerek onların davranışlarını yönlendirebilme kabiliyeti olarak tanımlanabilir³⁰. Bu kavram bağlamında düşündüğümüzde Türkiye, Ortadoğu ülkelerini etkileyen ve onları yönlendiren bir seviyeye gelmiş bulunmaktadır. Bu durumu sağlayan en önemli gerekçe ise AKP'nin iç siyasette görece bir istikrar sağlamakla beraber özellikle Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında her anlamda etkin bir politika izlemesinin bölgedeki Türk imgesine yapmış olduğu olumlu katkıdır³¹. Bu açıdan AKP bölgeye her daim müdahil olarak etkinliğini artırmış ve 'model' ve 'cazibe merkezi' bir ülke olma yolunda önemli adımlar atmıştır.

AKP döneminde Ortadoğu'ya yönelik politikalara baktığımızda ise bunların Irak, İran, Suriye, İsrail- Filistin, Körfez Ülkeleri³² ve diğer bölge ülkeleri gibi farklı başlıklar altında incelenmekte olduğunu görmekteyiz. Ortadoğu'daki hemen her konuda görüş beyan eden, tavsiyelerde bulunan AKP hükümeti özellikle İsrail ve Filistin meselesinde de önemli gayretler içinde bulunmuş ve çatışmanın sona erdirilmesi için arabuluculuk üstlenme teklifini bile gündeme getirmiştir. Bu dönemde Hamas ile meydana gelen yakın ilişkiler İsrail'i tedirgin etse de AKP Hükümeti İsrail ile olan ilişkilerini de mümkün mertebe denge de tutmaya gayret etmiş ve büyük krizlerin meydana gelmesinin önüne geçmiştir. Bölgedeki diğer sorunlarla birlikte İsrail-Filistin sorunu AKP'nin 2002 yılında iktidara gelmesinden bu yana sürekli olarak dış politika gündeminin en öncelikli maddesi olarak yer almıştır.

²⁹Zein, Mustapha, New Ottomans Returning to the Middle East, *Al- Hayat*, 4/9/2006, <http://english.daralhayat.com/opinion/OPED/09-2006/Article-20060904-78b553cf-c0a8-10ed-004c-562fc56ce8a5/story.html> (07.05.2010).

³⁰ Yeşilyurt, Nuri ve Atay Akdevelioğlu, AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, Ed. İlhan Uzgel ve Bülent Duru, Phoenix Yayınları, Ankara 2009, s. 407- 408

³¹ Aynı yerde, s. 407

³² AKP hükümetlerinin Körfez ülkeleri ile ilgili politikaları hakkında bkz., Fahri Türk, Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarında Türkiye Körfez Ülkeleri (Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt) İlişkileri, (Der) Türk, Fahri, Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar, Kriter Yayınları, İstanbul 2010, s. 57- 70.

AKP'nin İsrail-Filistin Politikası

İsrail

Türkiye ile İsrail, Ortadoğu'nun önemli ve güçlü iki aktörü olarak tarihsel bağlara sahiptir. İsrail ve Araplar arasındaki sorunlar ve özellikle Filistin topraklarının işgal altında olması Türkiye- İsrail ilişkilerinin bazı zamanlar durgunlaşmasına ve gerilmesine yol açsa da her iki tarafın dengeli adımları sayesinde bu tür sorunlar kısa sürede aşılabilmektedir. Çünkü Türkiye'nin İsrail ile olan ortaklığı Türk dış politikası ve Ortadoğu siyasetinin en önemli unsurlarından birisidir. Bu nedenle her iki ülke arasındaki ilişkiler sadece siyasi düzeyde bırakılmamış aksine her iki ülkenin ulusal çıkarlarına dayanarak söz konusu müttefiklik ilişkisi stratejik ve ekonomik işbirliği seviyesine yükseltilmiştir³³.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İsrail ile olan resmi ilişkileri İsrail'in resmen kurulduğu 14 Mayıs 1948 tarihinden on ay sonra bu ülkeyi tanıması ile başlamıştır. İsrail'i tanıyan ilk Müslüman devlet olan Türkiye, Arap ve Müslüman ülkelerin tepkisini çekmek pahasına Soğuk Savaş'ın ve iki blok arası kutuplaşmanın yoğun olduğu bir dönemde yerini Batı bloku içerisinde garantilemek için böyle bir yol izlemiştir³⁴. Bu tarihten itibaren İsrail ile olan ilişkiler çeşitli dönemlerde gerilmesine rağmen stratejik bir düzlemde sürekli olarak devam etmiştir. Ortadoğu'nun Arap olmayan ve Batı'ya yakın bu iki devleti siyasi, askeri ve ekonomik alanlarda sürekli bir ilişki içerisinde bulunmuş ve her iki ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdikleri stratejik ortaklıktan ödün vermemeye gayret etmişlerdir.

1960'lı yılların ortalarından itibaren yaşanan gelişmelerin sonucunda Türkiye dış politikada yeni arayışlar ve açılımlar içerisine girmiş ve mevcut ilişkilerini gözden geçirerek kendisine yeni dostlar bulmaya çalışmıştır³⁵. Bu dönemde özellikle Arap devletleriyle yakınlaşma başlamış, 1967 ve 1973 Arap- İsrail savaşlarıyla birlikte de Türkiye ile Arap devletleri arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler önemli ölçüde artmıştır. Bunun yanında Türkiye Cumhuriyeti'nin Filistin Kurtuluş Örgütü'yle geliştirdiği ilişkiler ve Filistin meselesine vermiş olduğu destek Türkiye- İsrail ilişkilerinin mesafeli seyretmesine neden olmuştur.

³³ Inbar, Efrain, Türk- İsrail İlişkilerinde Stratejik Unsur, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, Ed. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 181.

³⁴ Yılmaz, Muzaffer Ercan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye- İsrail İlişkileri, Akademik Orta Doğu, Cilt: 4, Sayı: 2, 2010, s. 50.

³⁵ Erhan, Çağrı, ABD ve NATO'yla İlişkiler- 1960- 1980, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar- Cilt:1- 1919-1980, Der: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 681-715.

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Türkiye- İsrail ilişkilerinde hem siyasi, hem askeri hem de ekonomik alanda önemli bir gelişmeler meydana gelmiştir³⁶. Türkiye- İsrail ilişkileri sadece Türkiye açısından değil aynı zamanda İsrail açısından da büyük önem taşımaktadır. İsrail Devleti'nin Arap ve İslam dünyası ile sorunlu bir yapıya sahip olduğu düşünüldüğünde Türkiye gibi güçlü bir Müslüman ülke ile geliştirilen ittifak ilişkisi gerek küresel gerek bölgesel düzeyde İsrail için hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü İsrail için Müslüman bir ülke olan Türkiye ile olan ilişkiler İsrail'in bölgeye entegrasyonu açısından bir model özelliği taşımaktadır³⁷. Türkiye'nin özellikle son yıllarda giderek artan etki ve yönlendiriciliği göz önünde bulundurulduğunda bölgesel dengelerin korunmasında ve İsrail karşıtı siyasetin kontrol altına alınmasında Türkiye kilit bir rol üstlenmektedir.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin Ortadoğu siyaseti içinde önemli bir geçmişi ve yeri olmasına rağmen özellikle 2000'lerin ortasına kadar iki ülke arasındaki ilişkilerde göze çarpan bir durağanlık yaşanmıştır. 1990'ların sonlarına doğru Türkiye'nin diğer komşularıyla ilişkilerini düzeltmesi sonucu İsrail'in Türk dış politikasındaki stratejik öneminin görece azalması, 2000'lerin başından itibaren İsrail'in Filistin'e yönelik uyguladığı şiddet politikasını artırması ve 2003 Irak Savaşı sonrası Kuzey Irak'ta İsrail'in askeri etkisinin arttığına dair istihbarat raporları iki devlet arasındaki ilişkilerin durağanlaşmasının nedenlerindedir³⁸. Bununla birlikte Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün 3-5 Ocak 2005 tarihleri arasında gerçekleştirdiği İsrail ziyareti ikili ilişkilerin yeniden geliştirilmesi için önemli bir adım olmuş ve bu ziyarette Abdullah Gül Türkiye'nin İsrail-Filistin sorununun çözümü için arabulucu olabileceği teklifini de iletmiştir³⁹. Bu ziyareti takiben Mayıs 2005'te Başbakan Erdoğan'ın İsrail'e gitmesi ile karşılıklı ilişkiler ivme kazanmış ve Erdoğan ziyaret sonrası yaptığı açıklamada İsrail Başbakanı Ariel Şaron ile doğrudan telefon hattı kuracaklarını ve sanayi araştırma ve geliştirme alanlarında işbirliği anlaşması imzaladıklarını duyurmuştur⁴⁰. Erdoğan'ın bu ziyaret esnasında Dışişleri Bakanı Gül gibi arabuluculuk önerisini yenilemesi Türkiye'nin bölgesel denge içerisinde üstlendiği rolü göstermesi açısından önemli bir adım olmuştur. Türkiye, İsrail ile olan siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışırken bir taraftan da İsrail'e karşı Filistin meselesini sürekli olarak gündeminde tutmuş ve bu bağlamda çözüm bulunması için İsrail tarafına da çeşitli baskılar yapmıştır.

³⁶ İlişkilerin gelişim sürecine dair detaylı bilgi için, Bkz. Muzaffer Ercan Yılmaz, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye- İsrail İlişkileri, Akademik Orta Doğu, Cilt:4, Sayı:2, 2010, ss. 49-65.

³⁷ Aynı yerde, s. 183

³⁸ Yeşilyurt, Nuri ve Atay Akdevelioğlu, a.g.e., s. 392- 393.

³⁹ Kenar, Nesrin, İsrail 2005, Ortadoğu Yıllığı- 2005, Ed. Kemal İnat ve Ali Balcı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s. 166.

⁴⁰ Aynı yerde, s. 167.

Filistin meselesini İsrail ile olan ilişkilerinde sürekli olarak öne çıkaran AKP Hükümeti bununla birlikte Arap ve İslam dünyasında İsrail'e karşı yürütülen sert muhalefeti de yumuşatmaya çalışmıştır. Özellikle İran Devlet Başkanı Mahmud Ahmedinecad'ın İsrail'e karşı dile getirdiği sert ifadelerle karşı tepki gösterilmiş ve Ahmedinecad'ın 'İsrail haritadan silinmeli' açıklamasının onaylanmadığı Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan tarafından ifade edilmiştir⁴¹. Bu açıklamanın ardından İsrail, Türkiye'den İran'a karşı daha sert bir tepki verilmesini istemiş fakat Hükümet'in tepkisi Namık Tan'ın ifadeleri ile sınırlı kalmıştır.

Türkiye- İsrail ilişkilerine önemli bir boyut kazandıran diğer bir olayda Filistin'in de dâhil edildiği özel sektörler arasında işbirliği ve ortak proje üretimini hedefleyen Ankara Forumu'nun 2005 yılında kurularak ilk toplantısının yapılması olmuştur⁴². Bunu takip eden süreç içerisinde İsrail'in Gazze'den çekilmesi Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesine de önemli bir katkı da bulunmuş ve özellikle Türk tarafını barışın sağlanması hususunda oldukça ümitlendirmiştir.

2005 yılında gerçekleşen karşılıklı ziyaretler ve iyi niyet gösterileri sonucu olumlu bir gelişme kaydeden Türkiye- İsrail ilişkileri 2006 yılında gerçekleşen bazı olaylar sonucu gerilimler yaşamıştır. Filistin'de yapılan seçimler sonucu Hamas'ın seçimi kazanmasına İsrail'in vermiş olduğu tepki Türkiye'nin çok fazla hoşuna gitmemiştir. 25-29 Ocak 2006 tarihleri arasında Davos'da gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu'na katılan Erdoğan, Filistin seçim sonuçlarına herkesin saygı göstermesi gerektiğini vurgulamış, Filistin ve İsrail'in bölgede tanınması ve varlıklarının kabul edilmesi gerektiğinin altını çizmiş ve Ankara'nın İsrail-Filistin uyuşmazlığında arabuluculuk görevi üstlenebileceğini yeniden ifade etmiştir⁴³.

2006 yılının Ocak ayındaki Filistin seçimlerinden en yüksek oyu alarak çıkan ve hükümet kurma yetkisini elde eden Hamas'ın Şam'da bulunan Siyasi Büro Şefi Halid Meşal ve bazı Hamaslı yetkililerin 16 Şubat 2006'da Türkiye'ye yapmış oldukları ziyaret dünya gündeminde yankı bulmuştur. Arap ve İslam ülkeleri bu ziyaretten duydukları memnuniyeti ifade ederken İsraili yetkililer gerçekleştirilen bu ziyarete çok ciddi tepkiler vermişlerdir. Dışişleri Bakanı Gül ile bazı bakanlık ve AKP yetkililerinin Halid Meşal ile görüşmesini İsrail'in terör örgütü PKK ile görüşmesine benzeten Tel Aviv 'Biz Abdullah Öcalan ile görüşsek siz ne yapardınız?' tarzında konuşmuşlardır⁴⁴. Türkiye tarafı bu ziyaretin PKK ile

⁴¹ Aynı yerde, s. 168.

⁴² Nuri Yeşilyurt ve Atay Akdevelioğlu, a.g.e., 393.

⁴³ Şenel, Muzaffer, İsrail- 2006, Ortadoğu Yıllığı- 2006, Ed. Kemal İnat ve Muhittin Ataman, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008, s. 205-206.

⁴⁴ Aynı yerde, s. 207.

kıyaslanmasının büyük bir hata olduğunu ve ziyaretten ziyade içeriğinin daha fazla önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim gerçekleşen bu ziyarette Hamas lideri Meşal'e uluslararası toplumun Hamas'tan beklentilerinin ne olduğu ifade edilmiş, şiddetten kaçınılması gerektiği üzerinde durulmuş ve barışın sağlanması için Hamas'ın elinden gelen gayreti göstermesi gerektiği ifade edilmiştir⁴⁵.

İsrail'in 2006 Temmuz'unda Hizbullah'a karşı başlatmış olduğu savaşta Güney Lübnan'daki sivillere yönelik saldırılar gerçekleştirmesi ve savaş esnasında birçok sivilin hayatını kaybetmesi Türkiye'nin ciddi tepkiler vermesine neden olmuştur. Bunu takip eden süreç içerisinde İsrail'in yeniden 2005 yılında çekildiği Gazze'ye yönelik saldırılar başlatmasına Erdoğan çok sert tepkiler vermiş ve saldırıların insanlık dışı olduğunu vurgulayarak İsrail'i suçlamıştır⁴⁶. Bunun üzerine Türkiye-İsrail ilişkileri gerginleşmiş gibi olsa da Lübnan Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler bünyesinde bölgede konuşlandırılacak barış gücüne Türkiye'nin 1000 asker gönderme kararı alması İsrail'in memnuniyetini sağlamıştır.

Savaş esnasında gerginleşen ilişkiler savaş sonrasında yeniden rayına oturmuş ve 2007 yılında Ankara Forumu'nun gerçekleştirdiği 7'inci toplantısına Şimon Peres, Mahmud Abbas ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül birlikte katılmış ve toplantıda dostluğun sağlanması gerektiği mesajları verilmiştir⁴⁷. Bu ziyareti önemli kılan şeylerden birisi de Peres ve Abbas'ın barış için bir araya geleceği Annapolis görüşmesinden önce gerçekleşmesi olmuştur⁴⁸. ABD'de düzenlenecek olan Annapolis görüşmelerine katılmadan önce Türkiye'ye uğrayan iki lider Türkiye'nin bölgesel dengeler içindeki yerinin ne kadar önemli olduğunu göstermişlerdir. Bu ziyaret esnasında İsrail Devlet Başkanı Şimon Peres'in TBMM'de bir konuşma yapması Türkiye içinde önemli bir muhalefete sebebiyet vermekle beraber Türkiye-İsrail ilişkilerinin geldiği nokta açısından önemli bir adım olmuştur.

AKP dönemi Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan sıkıntılı dönemlerden birisi de İsrail'in 2008 Aralık ayı içinde Gazze'ye karşı başlatmış olduğu saldırılar olmuştur. Bu savaş boyunca AKP Hükümeti gerek İsrail'i gerekse İsrail'in yanında yer alan ve saldırıya kayıtsız kalan Arap ülkelerine karşı çok sert tepkiler vermiştir. Gazze'deki Filistin halkının yanında yer aldığını açık bir şekilde ifade eden AKP Hükümeti Gazze için maddi ve manevi yardımda bulunma gayreti içerisinde olmuştur. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2009 toplantısında düzenlenen "Gazze: Ortadoğu'da Barış İçin Model" konulu oturuma Peres ile birlikte katılan

⁴⁵ Aynı yerde, s. 206.

⁴⁶ Aynı yerde, s. 210.

⁴⁷ Gül, Peres ve Abbas Ankara Forumu'nda: Peres, Abbas'a 'dostluk' dedi, , Milliyet 13 Kasım 2007

⁴⁸ Barış'ın temelleri Ankara'da atılıyor, Star 12 Ekim 2007.

Erdoğan konuşması esnasında Peres'e karşı sert cevaplar vermiş ve oturum başkanının sürenin bittiği yönündeki uyarısı sonrası da salonu terk etmiştir⁴⁹. Bununla birlikte İsrail ile ilişkileri daha da kötüleştirmemek için, Erdoğan salondan ayrıldıktan sonra tavrının oturum başkanına yönelik olduğuna dair demeçler vermiş ve bu durumun Türkiye-İsrail ilişkilerine zarar vermeyeceğini ifade etmiştir. Başbakan'ın bu ifadesinden de anlaşıldığı üzere Türkiye-İsrail ilişkileri önemli bir müttefik ilişkisi üzerine inşa edilmiş durumdadır.

Davos Krizi'nin ardından zedelenen siyasi ilişkiler Türkiye'de bir televizyon kanalında yayınlanmakta olan Kurtlar Vadisi Pusu dizisinde gösterilen İsrail imajından rahatsız olan Tel Aviv'in tepkisini dile getirmek için kullandığı yöntem ile birlikte iki ülke arasında büyük bir diplomatik krizin patlamasına yol açmıştır. İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon tarafından 11 Ocak 2010 günü İsrail Dışişleri Bakanlığı'na çağırılan Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'un görüşme esnasında Ayalon'dan daha alçak bir koltukta oturtulması ve Ayalon'un gazetecilere İbranice olarak "Görüyorsunuz, o bizden aşağıda oturuyor, biz yüksekteyiz ve burada sadece İsrail bayrağı var" demesi iki ülke ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır⁵⁰. Türkiye'nin bu kriz üzerine tepkisi ağır olmuş ve İsrail'in Ankara Büyükelçisi Gabby Levy Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak İsrail'den özür ve açıklama beklenildiği iletilmiştir⁵¹. Türkiye özür gelmediği takdirde Çelikkol'un Ankara'ya çağrılacağını ifade etmiş ve bu durum iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin kopma noktasına kadar getirmiştir. Bununla birlikte İsrail tarafından özür mektubunun ve gerekli açıklamaların gelmesi üzerine iki ülke arasındaki diplomatik kriz çözüme ulaşmıştır⁵². Yaşanan krizin ardından ilişkilerin normalleşmesi için bir adım da Türkiye'den gelmiş ve Türkiye İsrail'in Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD) üyeliğine olumlu oy vermiştir⁵³.

'Alçak Koltuk' krizinin çözülmesi ve İsrail'in OECD üyeliği için Türkiye'nin olumlu oy kullanmasının ardından ilişkilerin normalleşmesi beklenirken İsrail ablukası altında bulunan Gazze'ye insani yardım malzemesi götürmek için hazırlanan gemi konvoyuna İsrail'in uluslararası sularda yapmış olduğu saldırı sonrası çok daha büyük bir kriz patlak vermiştir. İHH İnsani Yardım Vakfı ve Free Gaza oluşumunun öncülüğünde hazırlanan ve 32

⁴⁹ Davos'ta Gazze Tepkisi, Sabah 30 Ocak 2009.

⁵⁰ Alçak Koltuk Krizi, <http://www.haberler.com/alcak-koltuk-krizi-haberi/> (27.05.2010).

⁵¹ İsrail'le 'Alçak Koltuk' Krizi,

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1185364> (27.05.2010).

⁵² Alçak Koltuk Krizi Çözüldü, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13470462.asp> (27.05.2010).

⁵³ Türkiye'den İsrail'e OECD Jesti,

http://www.aksam.com.tr/2010/05/12/haber/guncel/12549/turkiye_den_israil_e_oecd_uyeligi_jesti.html (27.05.2010).

ülkeden 600'ü aşkın aktivistin katılımıyla yola çıkan gemilere⁵⁴ İsrail'in açık sularda saldırması⁵⁵ ve 9'u Türk vatandaşı olmak üzere 16 kişinin saldırılar sonucu hayatını kaybetmesi ve birçok kişinin yaralanması sonucu iki ülke arasında ilişkiler birdenbire gerilmiştir. Gemilere düzenlenen saldırı sonrası İsrail donanması tarafından tüm gemiler Aşdod Limanı'na çekilmiş ve gemideki katılımcıların hepsi tutuklanmıştır⁵⁶. Saldırının hemen ardından Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada İsrail'in masum insanlara yönelik güç kullanımı protesto edilmiş, bu saldırının iki ülke ilişkilerine ciddi zararlar vereceği beyan edilmiş, gerekli izahatların yapılması için İsrail'in Ankara Büyükelçisi Dışişleri Bakanlığı'na çağrılmış ve İsrail'in yapmış olduğu bu saldırının sonuçlarına katlanması gerektiğinin altı çizilmiştir⁵⁷. Dışişlerinin yaptığı bu açıklamanın ardından iki ülke arasında büyük bir diplomasi trafiği yaşanmaya başlamış ve saldırıdan sonraki saatlerde Türkiye'nin Tel Aviv Büyükelçisi Ankara'ya geri çağırılmıştır⁵⁸. Bunun ardında Türkiye ve İsrail arasında yapılması planlanan üç askeri tatbikatın ve iki ülke U-18 Milli Takımları'nın yapacağı futbol müsabakasının da iptal edildiği açıklanmıştır⁵⁹.

Olayın olduğu sırada Latin Amerika gezisinde bulunan Erdoğan programını yarıda keserek Türkiye'ye dönmüş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi AK Parti grup toplantısında İsrail'e yönelik çok sert eleştirilerde bulunmuştur⁶⁰. Saldırıdan iki gün sonra gerçekleşen konuşmada Başbakan Erdoğan, İsrail'in "yükü merhamet ve şefkat olan gemilere" uluslararası sularda hukuk dışı bir şekilde saldırdığını ve bu saldırının insan hakları ve Birleşmiş Milletler'in temel felsefesine yapılmış olduğunu ifade ederek İsrail'i şiddetle lanetlemiştir⁶¹. İki ülke arasında yaşanan bu kriz ve İsrail'in saldırısı tüm dünyada yankı bulurken Dışişleri Bakanı Davutoğlu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni acilen toplantıya çağırması⁶² ve

⁵⁴ "Gazze'ye Özgürlük Filosu" Yola Çıktı, <http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/05/17/gazze.ozgurlik.filosu.yola.cikti/576635.0/index.html> (04.06.2010).

⁵⁵ İsrail Yardım Gemilerine Saldırdı, <http://www.trt.com.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=7105a602-b7d0-4e8b-90df-b20d34329af5> (04.06.2010).

⁵⁶ Yardım Gemileri Aşdod Limanı'na Çekildi, <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=f7ad6e9c-bbec-4b2c-a4ca-045f73837ee5> (04.06.2010).

⁵⁷ Gazze'ye İnsani Yardım Filosuna İsrail Savunma Kuvvetleri Tarafından Güç Kullanılması Hk., http://www.mfa.gov.tr/no_-115_-31-mayis-2010_--gazze_ye-insani-yardim-filosuna-israil-savunma-kuvvetleri-terafindan-guc-kullanilmasi-hk_.tr.mfa (04.06.2010).

⁵⁸ Tel Aviv Büyükelçisi Ankara'ya Geri Çağrıldı, <http://www.salom.com.tr/news/detail/15847-Tel-Aviv-Buyukelcisi-Ankaraya-geri-cagrildi.aspx> (04.06.2010).

⁵⁹ Tatbikatlar İptal, Milli Takım Geri Çağrıldı, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25101314/> (04.06.2010).

⁶⁰ Tayyip Erdoğan Latin Amerika Gezisini Yarıda Kesti, <http://www.nethaber.com/Politika/147588/Tayyip-Erdogan-Latin-Amerika-gezisini> (04.06.2010).

⁶¹ AK Parti 01.06.2010 tarihli Grup Toplantısı, http://www.akparti.org.tr/tbmm/haber.asp?haber_id=32413&kategori=1 (04.06.2010).

⁶² Davutoğlu BM'yi Acil Toplantıya Çağırıldı, <http://www.ihaber.com.tr/haber/detay.aspx?nid=123486&cid=4> (04.06.2010).

toplantıda İsrail'i sert bir şekilde eleştirerek bu ülkenin yapmış olduğu bu hukuk dışı saldırıdan dolayı özür dilemesi ve bu saldırının hesabını vermesi gerektiğini vurgulamıştır⁶³. Gerçekleştirilen toplantının ardından BM Güvenlik Konseyi İsrail'i gemilere yönelik saldırısından ötürü sert bir şekilde kınamıştır⁶⁴. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ise tüm partilerin uzlaşısıyla İsrail'i kınayan ortak bir bildiri yayınlanmıştır⁶⁵. Abdullah Gül ise saldırıyı şiddetle kınayarak İsrail'in çok şey kaybettiğini ve bu davranışından ötürü çok pişman olacağını ifade etmiştir⁶⁶. İki ülke arasında ciddi boyutlara ulaşan kriz, İsrail'in tutuklu ve yaralıları serbest bırakması ve yardım konvoyuna katılan gönüllülerin Türkiye'ye getirilmesi ile birlikte belirli bir oranda sakinleşmiştir. Bununla birlikte Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun İsrail'in yapmış olduğu bu saldırıyı Türkiye'nin 11 Eylül'ü olarak nitelendirmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin artık daha farklı olacağını en önemli göstergelerinden birisi olarak gözükmektedir⁶⁷.

Tarihsel açıdan bakıldığında Türkiye ve İsrail arasında siyasi ve diplomatik ilişkilerde çeşitli sıkıntılar yaşanmakla ve bazı zamanlarda ilişkilerin aşırı gerilmesine rağmen iki ülke arasındaki askeri ve ekonomik ilişkilerdeki ortaklık siyasi gerginliklerden genelde zarar görmemiştir⁶⁸. Bununla birlikte İsrail'in masum insanlara yönelik bu saldırısı Türkiye- İsrail ilişkilerinde ekonomik ve askeri ilişkileri de kapsayan yapısal değişikliklere yol açacak gözükmektedir. Her ne kadar Türkiye ve İsrail Ortadoğu bölgesinin birbirine sıkı sıkıya bağlı ve birbirinden kolay vazgeçemeyecek iki devleti olsa da yaşanan son gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkilere önemli bir mesafe koymuştur. Saldırılarda Türk vatandaşlarının hayatlarını kaybetmesi ve Türk bayrağı taşıyan gemilere el konması sadece diplomatik soruna yol açmamış aynı zamanda iki ülkenin ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine sebebiyet verebilecek bir konuma gelmiştir.

İlişkilerin İsrail'in yapmış olduğu saldırının ardından ciddi biçimde gerilmesinin yanında Türkiye'nin bu krizi aşmadaki izlediği yol İsrail'in siyaseti üzerinden olmuştur. Nitekim kriz esnasına atılan tüm adımlar İsrail'in tavrına göre şekillenmiş ve Türk Hükümeti ani karar ve demeçlerden mümkün merteye uzak durmaya gayret etmiştir. Bu saldırının iki

⁶³ Davutoğlu BM Güvenlik Konseyinde Konuştu, <http://www.cnnturk.com/2010/dunya/05/31/davutoglu.bm.guvenlik.konseyinde.konustu/578400.0/index.html> (04.06.2010).

⁶⁴ BM'den İsrail'i Kınayan Çok Sert Açıklama, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14897147.asp> (04.06.2010).

⁶⁵ TBMM İsrail'i Kınadı, <http://www.kanalturk.com.tr/haber-detay/27682-tbmm-israil-i-kinadi-haberi.aspx> (05.06.2010).

⁶⁶ Gül: "İsrail Çok Pişman Olacak", <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/14923810.asp> (05.06.2010).

⁶⁷ Davutoğlu: Saldırı, Türkiye'nin 11 Eylül'ü, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=990832> (07.06.2010).

⁶⁸ Yılmaz, Muzaffer Ercan, a.g.e., s. 59.

ülke arasındaki ilişkilerde derin yara açacağı mutlak olmakla birlikte Türkiye'nin İsrail'e yönelik bundan sonraki politikasını İsrail'in takınacağı tavra göre belirleyeceği öngörülmektedir. Her türlü soruna rağmen bu iki ülke Ortadoğu'da önemli bir müttefik ilişkisi içerisinde olup ve birçok konuda ortak çıkarlara sahip bulunmaktadır. İsrail'den gerekli özür ve beyanatlar geldiği takdirde ve İsrail'in bu saldırıdan dolayı ortaya çıkan maddi ve manevi zararı karşılaması durumunda iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeleceğinden şüphe bulunmamaktadır. Türkiye bölgede istikrarı ve barışı isteyen bir ülke olarak adımlarını İsrail'in siyasetine göre şekillendirecek ve diğer bir deyişle İsrail'in bu saldırı sonrası izleyeceği yol hem Türk- İsrail ilişkilerinin hem de Ortadoğu siyasetinin kaderini belirleyecektir.

Hammas

AKP dönemi dış politikasında Filistin önemli konulardan bir tanesidir. Bu bölgede on yıllardır devam eden çatışma ve sorunların sona erdirilmesine yönelik girişimlerde bulunma misyonunu üstlenen AKP hükümetleri bu bağlamda gerek İsrail ile gerekse Filistinli gruplarla ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle 2006 yılının Ocak ayında gerçekleştirilen Filistin seçimlerinin ardından Hamas'ın⁶⁹ galip gelmesiyle birlikte AKP Hükümeti Hamas ile olan ilişkisini açık ve net bir biçimde ortaya koymaya başlamıştır. 2004 yılında İsrail tarafından Hamas'ın manevi lideri Şeyh Ahmed Yasin'e gerçekleştirilen suikastın ardından Erdoğan İsrail'i devlet terörü yapmakla suçlamıştır. Saldırıdan kısa bir süre sonra Şeyh Ahmed Yasin'in yerine geçen Dr. Abdulaziz El- Rantissi'nin de İsrail tarafından katledilmesinden sonra Türkiye-İsrail ilişkileri gerilirken AKP ile Hamas arasındaki ilişkilerde yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Nitekim Hamas'ın Filistin seçimlerinde aldığı başarıya AKP yönetimi destek çıkmış ve Erdoğan farklı ortamlarda Hamas'ın kazanmış olduğu seçim sonuçlarına saygı duyulması gerektiğini defalarca dile getirmiştir.

AKP'nin Ortadoğu'da etkinliğini artırdığı, İslam Konferansı Örgütü'nde önemli bir konuma sahip olduğu ve özellikle de Arap halklarının Türkiye'den çok şeyler beklediği bu dönemde Türkiye, Hamas'ın haklarını uluslararası arenada savunacağını ifade etmiş ve Hamas'a nasıl davranılması gerektiği noktasında birçok tavsiyede bulunmuştur. 2006 yılı Şubat'ında Hamas Lideri Halid Meşal'in Türkiye'yi ziyareti ve başta Dışişleri Bakanı Gül ve

⁶⁹ Hamas, Hareketü'l Mükavemetü'l İslamiyye'nin (İslami Direniş Hareketi) kısaltılmış halidir. 1987 yılında Şeyh Ahmed Yasin, Abdulaziz Rantissi ve Muhammed Taha gibi Filistin Davası'nın önemli isimleri tarafından kurulmuştur. Hamas, Filistin topraklarını İsrail işgalinden kurtarmayı ve bu topraklarda bağımsız bir Filistin İslam Devleti kurmayı amaçlamaktadır. Hamas ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz. Doyran, Ersin, Bir Direniş Hareketi Olarak Hamas, Elips Kitap, İstanbul 2008 ve Abdullah Azzam, Hamas ve Filistin İslami Direniş Hareketi, (Çev.) Ahmet Varol, Ravza Yayınları, İstanbul 2009.

Başbakan Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu olmak üzere bazı Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve AKP üst düzey yöneticileri ile yapmış olduğu görüşmeler AKP-Hamas yakınlaşmasının en önemli göstergesi olmuştur. Bu dönemde özellikle İsrail'den ciddi tepkiler alan AKP Hükümeti attığı adımlardan vazgeçmemiş ve İsrail'e Hamas ile ilişkilerini devam ettirileceği sinyali vermiştir.

Erdoğan başta olmak üzere AKP'nin kurucu kadrolarının sahip olduğu kimlik göz önüne alındığında Filistin meselesinin AKP'nin önemli önceliklerinden biri olduğu açıkça görülmektedir. Bununla birlikte AKP'nin sahip olduğu hassasiyetler ve siyasi geçmişi Hamas ile yakınlaşmasının asıl boyutunu da bize açıklamaktadır. Milli Görüş geleneğinden gelen Başbakan ve ekibi Filistin meselesini ele alırken Hamas'ın taleplerini öncelikli olarak ele almakta ve Filistin politikasını ona göre şekillendirmektedir. Bu açıdan Halid Meşal'in yapmış olduğu ziyaret oldukça anlamlıdır.

AKP Hükümeti ile Hamas arasındaki ilişkilere bakıldığında göze çarpan unsurlardan bir tanesi de bu ilişkide AKP'nin Hamas'ı yanlış yapmaması için sürekli uyarıcı ve uluslararası toplumun nazarında meşruiyetini sarsacak her türlü adımdan uzak durması yönünde tavsiyelerde bulunan bir konuma olmasıdır. AKP Hükümeti bu ilişkinin büyük abisi olarak kardeşini hem savunmakta hem de ona nasıl davranması gerektiği şeklinde sürekli öğüt ve tavsiyelerde bulunmaktadır. 2006 yılında yaşanan İsrail ve Hizbullah arasındaki gerginlikte Davutoğlu Şam'a giderek Meşal ile görüşmüş ve Hamas Lideri Meşal'e diplomatik kurallar çerçevesinde hareket edilmesi ve sistem içinde kalınması gerektiğini telkin etmiştir⁷⁰. Bu süreci takiben AKP yönetimi Hamas'a karşı hep olumlu bir tavır sergilemiş ve özellikle Türkiye içerisinde de Hamas'a karşı verilen desteğin oluşmasına da bir taraftan ortam hazırlamıştır. 15-17 Kasım 2007 tarihleri arasında İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB) tarafından gerçekleştirilen ve 80'e yakın ülkeden 5 bin katılımcının hazır bulunduğu 'Kudüs Buluşması'⁷¹ AKP Hükümeti döneminde STK'ların da bu konuda attığı adımlar adına önemli bir göstergedir. Böyle geniş katılımlı bir toplantının Hükümet desteği olmadan yapılamayacağı düşünüldüğünde ve bu toplantıya Hamas'ın önemli isimlerinden olan Musa Ebu Merzuk'un katıldığı da düşünülürse Hamas ile AKP ilişkilerinin boyutu çok net bir şekilde anlaşılmaktadır. Son olarak 2008 Aralık ayında İsrail tarafından Gazze'ye yönelik başlatılan saldırılarda AKP Hükümeti'nin izlediği politikalar AKP-Hamas ilişkisinin ne kadar kuvvetli olduğu yönünde bizlere önemli ipuçları vermektedir.

⁷⁰ Gizlilik nedeni güvenlik, Sabah 13 Temmuz 2006

⁷¹ Uluslararası Kudüs Buluşması hakkında daha fazla bilgi için, Bkz.

http://www.theunity.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=291:kudues-mueessesesinden-dsbye-teekkuer&catid=1:haberler&Itemid=2 (11.05.2010).

Erdoğan'ın gerek Davos'ta gerekse Gazze Savaşı esnasındaki söylemleri Arap dünyasında önemli yankılar uyandırmıştır. Mısırlı düşünür Fehmi Hüveydi, Davos'un hemen ardından yazdığı makalesinde Erdoğan'ın çıkışının sadece Türk halkının değil aynı zamanda Arap halklarında öfkesinin ifadesi olduğunun altını çizmiş ve Türkiye'nin Arapların vicdanına dönmeye başladığını vurgulayarak Erdoğan üzerinden Arap ülkelerinin liderlerini eleştirmiştir⁷². Bu çıkış özellikle Arap basınında büyük yankı bulmuş ve Arap düşünürlerin birçoğu Erdoğan'ı takdir etmişlerdir. Bununla birlikte Erdoğan'ın bu çıkışını analiz etmeye yönelik çalışmalarda olmuştur. Kimi düşünürler Erdoğan'ın bu çıkışını gerçek bir inanç doğrultusunda okumaya çalışırken bazı Arap düşünürler de bu olayın bir yatıştırma olduğunu ve Erdoğan'ın hem kendi halkını hem de Arap halklarını yatıştırmaya yönelik bir siyaset izlediğini ifade etmişlerdir⁷³.

AKP'nin Hamas ile yaklaşması Gazze Savaşı sonrasında daha da artmıştır. Erdoğan'ın İsrail karşıtı tavrı Gazzeliler ve Hamas nezdinde büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Gazze'de savaşın sona ermesinin ardından yapılan miting bir Türk bayramına dönüşmüş ve elinde Türk bayrakları ve Erdoğan'a yönelik iltifatların olduğu pankartlar taşıyan Gazzeliler Başbakan Erdoğan ve Türk halkına karşı sevgilerini dile getirmişler ve yeni doğan bebeklere Emine ve Tayip ismini koymuşlardır⁷⁴. Aynı şekilde Hamas liderlerinden Halil el-Haya Erdoğan'ın büyük bir lider olduğunu vurgulayarak Hamas'ın kazanmış olduğu zaferin bir bakıma Erdoğan'ın zaferi olduğunu ifade etmiştir⁷⁵. Ayrıca İHH İnsani Yardım Vakfı'nın Gazze'ye yardım amacıyla başlatmış düzenlemiş olduğu yardım konvoyuna AKP mensubu bazı milletvekilleri katılarak Gazze'ye kadar konvoyu eşlik etmiştir. Gerek milletvekillerinin katılması gerek Konvoy nedeniyle İsrail'in Türkiye'ye nota vermesine karşılık Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun konvoyu destekleyici ifadeleri AKP'nin Hamas'a yönelik vermiş olduğu desteğin en önemli göstergelerinden olmuştur⁷⁶. Yardım Konvoyu'nun ulaşmasının ardından Gazze Hükümeti Başbakanı İsmail Haniye katılımcıları karşılarken onlara ve tüm Türk halkına teşekkür etmiş ayrıca Erdoğan'ı Gazze'ye davet etmiştir⁷⁷. AKP

⁷² Hüveydi, Fehmi, Erdoğan Kallebe et-Tavile, <http://fahmyhoweidy.jeeran.com/archive/2009/2/793651.html> (13.05.2010).

⁷³ Bu iki durumla ilgili bir örnek için, Bkz. Mevkif Erdoğan Fi Davos İktina' em İstirda'a, <http://www.alarabiya.net/programs/2009/02/03/65618.html> (13.05.2010).

⁷⁴ Gazze'de Türk Bayramı, <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=31.01.2009&i=166292> (13.05.2010).

⁷⁵ Hamas ve Arap Basını Tayyip Erdoğan'ı Yere Göğe Sığdıramıyor, <http://www.nethaber.com/Dunya/89053/Hamas-ve-Arap-basini-Tayyip-Erdogani-yere> (13.05.2010).

⁷⁶ Yardım Konvoy'u hakkında daha detaylı bilgi için bkz. <http://www.filistinkonvoyu.org/> (25.05.2010).

⁷⁷ Hamas Liderlerinden Filistin Konvoyuna Teşekkür, <http://samanyolu.com/haber/88514/hamas-liderlerinden-filistin-konvoyuna-tesekkur/> (13.05.2010).

hükümetlerinin Hamas ile olan sıcak ilişkisi Hamaslı yetkililerin her ortamda Türkiye'ye olan bağlılıklarını ve şükranlarını dile getirmelerini de beraberinde getirmiştir.

Esasında son dönemde yaşanan Mavi Marmara Krizi'nde AKP Hükümeti'nin İsrail ile ilişkileri bilinçli bir şekilde gerdığı görülmektedir. Çünkü bu sayede AKP Hükümeti Ortadoğu ve Arap dünyasındaki prestijini artırarak bölge ülkeleriyle daha derinlikli bir işbirliğinin temellerini atmak istemektedir. Sonuçta bu olayların hemen akabinde Türkiye ve bazı Arap ülkeleri (Suriye, Lübnan ve Ürdün) arasında bir ekonomik birlik oluşturulması ve karşılıklı olarak vizelerin kaldırılmasının gündeme gelmesi beyhude değildir. Nitekim AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkiler Türkiye'nin Arap dünyasında oynamak istediği aktif politika ile doğru orantılı olarak bozulmuştur.

El- Fetih

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Filistin Meselesi ile sadece mevcut AKP Hükümeti döneminde değil uzun yıllardır ilgilenmekte ve mümkün mertebe bu konuda Filistinlilerin yanında yer almaya çalışmaktadır⁷⁸. İsrail'in Filistin toprakları üzerinden kurulduğu andan itibaren bu sorunu yakından takip eden Türkiye, bu ülke ile olan ilişkilerini Filistin sorunu bağlamında tarif etmiştir. Arap-İsrail savaşlarına ek olarak Türkiye'nin Filistin halkının resmi temsilcisi olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve örgütün lideri Yaser Arafat ile olan ilişkileri Türk dış politikasının temel unsurlarından birisi olmuştur.

1975 yılının Ocak ayında FKÖ'yü tanıdığını açıklayan Ankara, Kahire Büyükelçiliği üzerinden bu örgüt ile ilişkilerini yürütmeye başlamıştır. Bu durum FKÖ'yü terör örgütü olarak nitelendiren İsrail tarafından olumsuz karşılanmaktaydı⁷⁹. Mayıs 1976'da İstanbul'da toplanan İKÖ Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda Türkiye tarafı Ankara'da bir FKÖ bürosu kurulacağını deklare etti ve yapılan çalışmalardan sonra Ankara'daki FKÖ temsilciliği Başbakan Bülent Ecevit'in resmi davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Yaser Arafat tarafından 1969 yılında açıldı⁸⁰. Bu süreçten itibaren Y. Arafat ve FKÖ ile ilişkilerini resmi düzeyde devam ettiren Türkiye, Filistin sorununun çözülmesi için çeşitli girişimlerde de bulunmaya gayret etmiştir.

⁷⁸ Türk dış politikasında Filistin meselesinin sahip olduğu önem hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Aykan, Mahmut Bali, The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from the 1950s to the 1990s, International Journal of Middle East Studies, Vol: 25, No: 1, 1993, ss. 91-110.

⁷⁹ Erhan, Çağrı ve Ömer Kürkçüoğlu, İsrail'le İlişkiler: 1960- 1980, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar- Cilt:1- 1919-1980, Der: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 800.

⁸⁰ Aynı yerde.

1975 yılından itibaren FKÖ ile resmi düzeyde ilişkiler kurmaya başlayan Türkiye, Yaser Arafat'ın meşruiyetini ve haklılığını her platformda destekleme çabası içinde olmuştur. Özellikle Filistin ve İsrail tarafları arasındaki barış görüşmeleri de Türkiye tarafından yakından takip edilmiştir. FKÖ'nün lideri olmasının yanında Filistin Ulusal Yönetimi'nin ilk başkanı olan Arafat'ın 2004 yılında vefat etmesinin ardından, yerine seçilen Mahmud Abbas hem Filistin halkının hem de Yaser Arafat'ın 1959 yılında bir grup arkadaşıyla kurduğu El-Fetih hareketinin başına geçmiş oldu. Bu andan itibaren Filistin iç siyasetinde çeşitli yapısal değişimlerde meydana gelmeye başladı. M. Abbas'ın İsrail yanlısı bir politika izlemesi ve Hamas'ın 2006 seçimlerinde galibiyetle çıkması Filistin politikasının artık çift ayaklı bir yapıya bürüneceğini de göstermiştir.

AKP hükümetlerinin Filistin politikası bağlamında ilişki içinde bulunduğu bir diğer aktör ise El-Fetih'tir. Abbas'ın liderliğindeki El-Fetih ile olan ilişkiler aynı zamanda Filistin'in resmi kanadıyla olan ilişkileri de kapsamaktadır. Siyasi düşünce ve paylaşım açısından AKP Hükümeti El-Fetih'e Hamas kadar yakın olmamakla beraber bölgedeki dengeleri muhafaza edebilmek, İsrail ile olan ilişkileri sorunsuz bir şekilde devam ettirebilmek ve en önemlisi de Hamas'ı daha iyi bir şekilde kontrol edebilmek için El-Fetih ile ilişkilerini düzeyli bir şekilde geliştirmektedir. AKP dönemi dış politika anlayışında çok taraflı siyasetin önemli olduğundan daha önce bahsedilmiştir. Bu bağlamda AKP hükümetleri de Filistin meselesine yönelik yaklaşımlarında ve önerilerinde El-Fetih'i dışarıda bırakmamış ve denge sağlayıcı bir unsur olarak diyalogunu sürekli olarak devam ettirmiştir.

AKP'nin El-Fetih ile olan ilişkileri İsrail tarafından da olumlu karşılanmaktadır. Nitekim AKP Hükümeti'nin Filistin seçimleri sonrası yapmayı planladığı 1 milyon dolarlık yardımı Hamas'a yerine El-Fetih'e yapacağını açıklaması İsrail tarafından olumlu karşılanmıştır⁸¹. AKP yönetimi Hamas'a desteğini devam ettirirken bu örgüte uluslararası camiada nasıl davranması gerektiği yönünde tavsiyeler de bulunurken göz önünde bulundurduğu en önemli unsur şüphesiz El-Fetih'tir. Bu açıdan AKP ideolojik olarak farklı düşünüyor olmakla birlikte El-Fetih ile olan ilişkilerine önem vermiş ve Filistin'in kendi iç dengelerini de göz önünde bulundurmaya çalışmıştır. 2006'da yapılan seçimler sonrasında kurulan Hamas Hükümeti'nin uluslararası sahnede yıpratılmasında büyük etkisi olan Abbas, seçimler sonrası Filistin'de sorunlu bir dönemin başlamasında önemli bir rol oynamıştır. Bunu takip eden süreçte Hamas Hükümet'i feshedilmiş ve Gazze'ye çekilerek kendi yönetimini devam ettirmiştir. Bu andan itibaren Abbas İsrail ile olan ilişkilerini daha da çok artırmış ve

⁸¹ Nuri Yeşilyurt ve Atay Akdevelioğlu, a.g.e., s. 394.

Hamas'ın tekliflerini çok fazla dikkate almamıştır. AKP Hükümeti tarafından bu süreç yakından izlenerek her iki tarafa da gerekli mesajlar verilmiştir.

2007 yılında 7'incisi Ankara'da gerçekleştirilen Ankara Forumu toplantısına Abbas Peres ile birlikte katılmış ve yapılan görüşmelerden barış yönünde olumlu bir hava ortaya çıkmıştır. Dostluk mesajlarının verildiği toplantıda AKP'nin Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas ile olan ilişkisi AKP'nin Filistin sorununda sadece Hamas tarafında yer almadığının da en önemli göstergesi olmuştur. Bununla birlikte özellikle son Gazze saldırıları sonrasında meydana gelen olaylarda AKP mağdur konumda yer alan Hamas'ın yanında yer almıştır. El-Fetih'le olan ilişkisini ise mümkün mertebe Filistin'deki siyasi ve diplomatik muhataplar oldukları için yürütmeye gayret etmiştir.

Sonuç

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından itibaren özellikle dış politikada yeni ilkeler belirlenmiş ve yeni kavramlar çerçevesinde bir dış politika felsefesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda komşularla sorunların sifıra indirileceği, bölgesel ve küresel ölçekte ülkeyi daha etkin bir konuma getirecek çok yönlü politikalar belirlenmeye çalışılmıştır. AKP dış politikasının mimarı olan ve Davutoğlu'nun tarihi miras ve coğrafya vurgusu, AKP dış politikasının derinlikli ve kapsayıcı bir politika olmasını sağlamıştır. Özellikle Ortadoğu bölgesindeki sorunlarda doğrudan etkin bir rol alınmış ve yönlendirici bir misyon üstlenilmiştir.

AKP'nin Ortadoğu politikası birçok faktörü içinde barındırmakla birlikte İsrail-Filistin meselesi en önemli gündem konusu olarak AKP hükümetlerinin Ortadoğu'ya yönelik siyasetini temelini oluşturmuştur. Gerek Erdoğan'ın gerekse hükümetlerin bu konudaki tutumları Türkiye'nin bölgesel siyaseti ve imajını doğrudan etkilemiştir. AKP hükümetlerinin İsrail ve Filistin politikası üç koldan ilerlemiş ve üç farklı tarafla bağımsız politikalar geliştirilmiştir. Bir tarafta Türkiye'nin uzun yıllardır en önemli bölgesel müttefiki olan İsrail bulunurken bir tarafta Hamas ve el-Fetih gibi gruplar bulunmaktadır.

AKP hükümetleri bu soruna yaklaşırken insani değerler ve Türkiye'nin çıkarları ekseninde bir yaklaşım içinde bulunmuştur. Bu süreçte bir taraftan Hamas'a maddi ve manevi yönden destek olunurken bir taraftan da Abbas'ın meşruiyeti sonuna kadar desteklenmiş ve Ankara Abbas'ı Filistin devlet başkanı olarak muhatap almıştır. İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarında Başbakan Erdoğan'ın sert tepkileri bizzat Filistinlilerin yanında olmak anlamına gelirken aynı zamanda İsrail'le olan ilişkiler de ülke çıkarları doğrultusunda devam etmiştir.

İsrail'in Gazze'ye düzenlediği saldırılar sonucu Türkiye daha çok insan hakları üzerinden hareket edip İsrail'e karşı bir tutum sergilerken aynı şekilde İsrail ile olan ikili ilişkileri de mümkün mertebe korumaya gayret etmiştir.

İsrail ve Filistin arasındaki çatışmaya ve İsrail'in saldırgan tutumuna karşı AKP Hükümeti İsrail karşıtı bir siyaset izlemekte ancak bu durum gene de iki ülkenin birbirinden vazgeçemeyeceğini ortaya koymaktadır. Çünkü bu güne kadar yaşanan süreçteki siyasi ve diplomatik krizlere rağmen her iki taraf da karşılıklı ilişkilerin zarar görmemesine dikkat etmiştir. Bununla birlikte İsrail'in Gazze'ye insani yardım götüren gemilere uluslararası sularda saldırması sonucu ortaya çıkan kriz Türk- İsrail ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasını da beraberinde getirmektedir. Şu ana kadar her türlü kriz ve soruna rağmen İsrail ile iyi ilişkilerini korumaya gayret eden AKP Hükümeti patlak veren bu son krizin ardından daha sert adımlar atma sinyali vermiştir. Bu süreçte izlenecek politika İsrail'in saldırılardan nasıl bir ders çıkardığı ve ne tür bir tavır takındığı ile bağlantılı olacaktır. Türkiye ve İsrail'in sıkı örgülerle birbirine bağlı ilişkileri bu dönemde ciddi zarar görme durumu ile karşı karşıyadır. AKP Hükümeti'nin kriz esnasındaki politikası göze alındığında her şeye rağmen İsrail ile olan ilişkileri tamamen koparmaya yönelik bir adım atılmayacağını sinyalleri de verilmiştir. Türk- İsrail ilişkilerinin yeniden normale dönmesi İsrail'in bu konuda ne kadar samimi olduğu ve bundan sonra kendisine nasıl bir yol haritası çizeceği ile doğru orantılıdır. Çünkü AKP Hükümeti bu süreçte tek taraflı bir karar almaktan ve siyaset üretmekten mümkün mertebe uzak duracak ve İsrail'in tavrına göre kendi konumu belirleyecektir.

Bunun yanında yeni bir döneme giren Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkilerin bir sonucu olarak da Türkiye, Filistin davasının önemli savunucularından biri olma görevini de üstlenmiş durumdadır. Hamas ve El- Fetih arasındaki iç çatışmayı da sonuçlandırmayı hedefleyen AKP Hükümeti'nin İsrail ve Filistin politikasının çok farklı bir boyuta geçmeyeceği ve şu anda inşa edilen konumun aynı şekilde muhafaza edilerek taraflar arasındaki çatışmanın en aza indirilmesi için gayret gösterileceği görülmektedir. Özellikle Erdoğan'ın Filistin hususundaki açıklamalarının Ortadoğu'daki yansımalarını göz önüne alıp Türkiye'nin şuan ki konumuna baktığımızda Ankara'nın Ortadoğu ile sıcak ilişkilerini devam ettirmek için bu durumu korumaya belli ölçüde mecbur olduğu dahi söylenebilir. AKP'nin Filistin yanlısı politikasında Erdoğan ve çalışma arkadaşlarının sahip olduğu düşünsel arka planın doğrudan etkisi olmakla birlikte bunda artık Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarının daha sağlıklı bir şekilde gelişmesi gerçeğinin de etkisi vardır. Özellikle yaşanan son dönemde yaşanan Mavi Marmara Krizi'nde Erdoğan ve hükümetinin Araplar nezdindeki yeri göz önüne alındığında bu durum çok daha rahat anlaşılmaktadır. AKP

Hükümeti'nin şu ana kadar İsrail-Filistin çatışmasına yönelik tutumuna bakıldığında sunulan çözüm önerilerinin ve ortaya konan siyasetin sorunun aşılmasında etkisiz kalmış olduğu fakat bununla birlikte bu girişimlerin AKP'ye çok şey kazandırdığı da açık bir şekilde görülmektedir.

Kaynakça

Kitap ve Makaleler

Aykan, Mahmut Bali, The Palestinian Question in Turkish Foreign Policy from the 1950s to the 1990s, International Journal of Middle East Studies, Vol: 25, No: 1, 1993.

Türkiye'nin Basra Körfezi Güvenliği Politikası: 1979- 1988, ODTÜ Gelişim Dergisi, 21:1, 1994.

Türkiye'nin Dış Politika Anlayışı, Türk Dış Politikası: 1919-2008, (Ed) Çakmak, Haydar, Platin Yayınları, Ankara 2008.

Azzam, Abdullah, Hamas ve Filistin İslami Direniş Hareketi, (Çev) Varol, Ahmet, Ravza Yayınları, İstanbul 2009.

Çakır, Ruşen, Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce. İslamcılık, Cilt 6, İletişim, İstanbul 2005.

Çetinsaya, Gökhan, Orta Doğu İle İlişkiler, Türk Dış Politikası: 1919-2008, Ed. Haydar Çakmak, Platin Yayınları, Ankara 2008.

Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

Davutoğlu, Ahmet, Turkey's Foreign Policy Vision: An assessment of 2007, Insight Turkey, 10/1, 2008.

Doyran, Ersin, Bir Direniş Hareketi Olarak Hamas, Elips Kitap, İstanbul 2008.

Erhan, Çağrı, ABD ve NATO'yla İlişkiler- 1960- 1980, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar- Cilt:1- 1919-1980, (Der) Oran, Baskın, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Erhan, Çağrı ve Ömer Kürkçüoğlu, İsrail'le İlişkiler: 1960- 1980, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar- Cilt:1- 1919-1980, (Der) Oran, Baskın, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Friedman, George, Gelecek Yüzyıl: 21. Yüzyıl İçin Öngörüler, (Çev) İbrahim Şener, Enver Günsel, Pegasus, İstanbul 2009.

Fuller, Graham, Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

Inbar, Efrain, Türk- İsrail İlişkilerinde Stratejik Unsur, Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, (Ed) Rubin, Barry ve Kirişçi, Kemal, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002.

İnat, Kemal, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası- 2006, Ortadoğu Yıllığı- 2006, (Ed) İnat, Kemal ve Ataman, Muhittin, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008.

Kenar, Nesrin, İsrail 2005, Ortadoğu Yıllığı- 2005, (Ed) İnat, Kemal ve Balcı, Ali, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006.

Koçer, Gökhan, AKP'nin ve Tayyip Erdoğan'ın Dış Politika Felsefesi, Türk Dış Politikası 1919- 2008, (Ed) Çakmak, Haydar, Platin Yayınları, Ankara 2008.

Şenel, Muzaffer, İsrail- 2006, Ortadoğu Yıllığı- 2006, (Ed) İnat, Kemal ve Ataman, Muhittin, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008.

Türk, Fahri, Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarında Türkiye Körfez Ülkeleri (Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt) İlişkileri, Türk Dış Politikasında Güncel Paradigmalar, Kriter Yayınları, İstanbul 2010.

Uzgel, İlhan, Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Hedefe, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, (Ed) Uzgel, İlhan ve Duru, Bülent, Phoenix Yayınları, Ankara 2009.

Yavuz, M. Hakan, Değişen Türk Kimliği ve Dış Politika: Neo- Osmanlıcığın Yükselişi, Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, (Ed) Çalış, Şaban H., Dağı, İhsan D. ve Gözen, Ramazan, Liberte Yayınları, Ankara 2001.

Yeşilyurt, Nuri ve Atay Akdevelioğlu, AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu, (Ed) Uzgel, İlhan ve Duru, Bülent, Phoenix Yayınları, Ankara 2009.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye- İsrail İlişkileri, Akademik Orta Doğu, Cilt: 4, Sayı: 2, 2010.

Gazete ve İnternet Kaynakları

AK Parti 01.06.2010 tarihli Grup Toplantısı,
http://www.akparti.org.tr/tbmm/haber.asp?haber_id=32413&kategori=1.

AK Parti- Programı; Dış Politika, http://web.akparti.org.tr/vi-dis-politika-_79.html?pID=50.

Alçak Koltuk Krizi, <http://www.haberler.com/alcak-koltuk-krizi-haberi/>.

Alçak Koltuk Krizi Çözüldü, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13470462.asp>.

Barış'ın temelleri Ankara'da atılıyor, Star 12 Ekim 2007.

BM'den İsrail'i Kınayan Çok Sert Açıklama,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14897147.asp>.

Davos'ta Gazze Tepkisi, Sabah 30 Ocak 2009.

Davutoğlu BM'yi Acil Toplantıya Çağırıldı,
<http://www.iha.com.tr/haber/detay.aspx?nid=123486&cid=4>.

Davutoğlu BM Güvenlik Konseyinde Konuştu,
<http://www.cnnturk.com/2010/dunya/05/31/davutoglu.bm.guvenlik.konseyinde.konustu/578400.0/index.html>.

Davutoğlu: Saldırı, Türkiye'nin 11 Eylül'ü,
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=990832>.

Gazze'ye İnsani Yardım Filosuna İsrail Savunma Kuvvetleri Tarafından Güç Kullanılması Hk., http://www.mfa.gov.tr/no_-115_-31-mayis-2010_--gazze_je-insani-yardim-filosuna-israil-savunma-kuvvetleri-tarafindan-guc-kullanilmasi-hk_.tr.mfa.
Gazze'de Türk Bayramı, <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=31.01.2009&i=166292>.

“Gazze’ye Özgürlük Filosu” Yola Çıktı,
<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/05/17/gazze.ozgurluk.filosu.yola.cikti/576635.0/index.html>.

Gizlilik nedeni güvenlik, Sabah 13 Temmuz 2006.

Gül: “İsrail Çok Pişman Olacak”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/14923810.asp>

Gül, Peres ve Abbas Ankara Forumu'nda: Peres, Abbas'a ‘dostluk’ dedi, , Milliyet 13 Kasım 2007.

İsrail Yardım Gemilerine Saldırdı,
<http://www.trt.com.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=7105a602-b7d0-4e8b-90df-b20d34329af5>

Hamas ve Arap Basını Tayyip Erdoğan'ı Yere Göğe Sığdıramıyor,
<http://www.nethaber.com/Dunya/89053/Hamas-ve-Arap-basini-Tayyip-Erdogani-yere>.

Hamas Liderlerinden Filistin Konvoyuna Teşekkür,
<http://samanyolu.com/haber/88514/hamas-liderlerinden-filistin-konvoyuna-tesekkur/>.

Hüveydi, Fehmi, Erdoğan Kallebe et-Tavile,
<http://fahmyhoweidy.jeeran.com/archive/2009/2/793651.html>.

İsrail’le ‘Alçak Koltuk’ Krizi,
<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1185364>.

Mevkif Erdoğan Fi Davos İktina’ em İstirda’a,
<http://www.alarabiya.net/programs/2009/02/03/65618.html>.

Oran, Baskın, 80 Yıllık Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği,
<http://www.yazboz.org/2009/09/seksen-yillik-turk-dis-politikasinin-teori-ve-pratigi/>.

Tatbikatlar İptal, Milli Takım Geri Çağrıldı, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25101314/>.

Tayyip Erdoğan Latin Amerika Gezisini Yarıda Kesti,
<http://www.nethaber.com/Politika/147588/Tayyip-Erdogan-Latin-Amerika-gezisini>

TBMM İsrail'i Kınadı, <http://www.kanalturk.com.tr/haber-detay/27682-tbmm-israil-i-kinadi-haberi.aspx>.

Tel Aviv Büyükelçisi Ankara'ya Geri Çağrıldı, <http://www.salom.com.tr/news/detail/15847-Tel-Aviv-Buyukelcisi-Ankaraya-geri-cagrildi.aspx>.

Türkiye'den İsrail'e OECD Jesti,
http://www.aksam.com.tr/2010/05/12/haber/guncel/12549/turkiye_den_israil_e_oecd_uyeligi_jesti.html.

Yardım Gemileri Aşdod Limanı'na Çekildi,
<http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=f7ad6e9c-bbec-4b2c-a4ca-045f73837ee5>.

Zein, Mustapha, New Ottomans Returning to the Middle East, *Al-Hayat*, 4/9/2006,
<http://english.daralhayat.com/opinion/OPED/09-2006/Article-20060904-78b553cf-c0a8-10ed-004c-562fc56ce8a5/story.html>.

http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=52

http://www.theunity.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=291:kudues-mueessesesinden-dsbye-teekkuer&catid=1:haberler&Itemid=2.

<http://www.filistinkonvoyu.org/>.